

REFLEKSIJAS, TEĀTRA VĒSTURI PĀRSKRİENOT.

Teātra spēlēšanas ziņa Valmieras novadā izsenis gaisā virmojusi. "Teātra mīlotājiem" izrādījusies spēcīga sakņu sistēma, kas spējusi šo priekšaspēlēšanas garu dzīvīgu uzturēt... F. Šillera "Laupītāju" izrāde Dikļu muižā 1818. gadā. A. Alunāna "Paša audzināts" Valmieras pagastmājā 1871. gadā. Valmieras Latviešu biedrības nodibināšanās 1882. gadā ar pašdarbibas skatuvi tās paspārnē. Teātra zāles atklāšana 1885. gadā ar A. Alunāna "Mucenieks un muceniece". R. Jansons, A. Mierlauks, R. Veics, L. Špīlberga, K. Mendziņš, V. Gūbins, D. Akmentiņa, G. Žībalts, B. Skujeniece, A. Amtmanis-Briedītis, T. Banga, J. Greste un R. Blaumanis (tie nebūt nav visi vārdi) ir bijuši tie vairāk atminētie sakņu laistītāji dramatiskajam kolektivam Valmierā, kurš no pietnas darbošanās dēļ kļuva par vienu no labākajiem amatieru ansambļiem ārpus Rīgas. Uz Valmieras pašdarbibas kopas pamata 1917. gadā izveidojas Valmieras Strādnieku teātris J. Zariņa vadībā. Teātris, tikko izveidojies, pārtrūkst, atkal atjaunojas. Tāds ir tas laika griežu mets.

"Valmieras Padomes Teatrs. Sestdien, 29., un svētdien, 30. martā 1919. g.: Teatra atklāšana. 1. Atklāšanas akts. 2. "Ausma". Sociela drama 8 ainās no E. Verharna. Izrādi vada: A. Michelsons. Sākums plkst. 1/2 8 vakarā. Ieejas maksa no 7 līdz 2 rbl. Teatra komisija."

Šī lakoniskā vecajā drukā iespiesta ziņa apliecina profesionāla Valmieras teātra izveidošanos. Kopš tā tad Valmieriešu teātra mākslas entuziastu kopai sākas cita laika skaitīšana. Tīstišanās profesionāļu kārtā. Bet E. Brencēna gatavotais priekškars Valmieras Padomes teātri aizveras beidzamo reizi tā paša gada 18. maijā. Laiks ir vērsmēs. Atklāšana no jauna ar Valmieras drāmas teātra nosaukumu notiek 1923. gada 25. novembrī, verot priekškaru A. Alunāna lugai "Kas tie tādi, kas dziedāja". Ieilst viesrežisoru, viesaktieru maiņas un volontieru pastāvums. Viesi nem līdzi tās gaisākās atmiņas par kolektīva sirdsdegsmi un pašaizliedzību un skatītāju atsaucību.

Šīs trupas darba mīlestība ir tā, kas liek cerēt uz noturēšanos, kad Valmieras dramatiskais teātris 1927. gadā kļūst par Valmieras Latviešu biedrības teātri. Valmieras skatuves mākslas entuziastu nesavīgā darbība un pūles grūtos finansiālās eksistences apstākļos izlīdz saglabāt profesionālo skatuvi un izšķir paša teātra pastāvēšanu. Izturība un neatlaidība liek meklēt ceļus, kā saglābties no nikuļošanas. Tā jau kuro reizi valmieriešu teātris tiek pārkārtots, un 1930. gada 5. oktobrī ar Aspazijas drāmu "Torņa cēlējs" priekškaru ver Ziemeļlatvijas teātris. Atgriežas atsaucība, nostiprinās trupa, sāk darboties dramatiskā studija, vērienīgojas valmieriešu teātra repertuārs. Daudzo parādu un deficitu dēļ teātra

slēgšanas draudi arvien acīgāki. Mainās mākslinieciskie vadītāji un līgumaktieri. Taču daudz vairāk ir tādu, kas saista sevi ar šo teātri uz mūžu un arī atdod tam visu mūžu. To vārdi varbūt nekad nav tik skaļi daudzināti, vēl biežāk pat aizmirsti, bet tieši jau viņi ir tie īstie mantotāji un tālāk devēji. E. Brice, Ž. Vīnkalns, O. Kaija, K. Igaunis, A. Timermane, A. Zumente, K. Gubina un vēl un vēl nenosaukti. Valmierieši savu darbibu ir jau paplašinājuši līdz 60 Latvijas skatuvēm. Aktieru dzīves un darba apstākļi ir smagi, bet entuziasms šajā trupā ir nodots no paaudzes uz paaudzi, spītīgā grūtību pārvarēšana rada aizvien jaunas leģendas, kas dzīvas vēl šodien. Laiks atkal savērpj jaunu griezi — 1940. gadā Ziemeļlatvijas teātri likvidē, viss, kas šeit tik grūti gūts, pāriet Valmieras Strādnieku arodbiedrības dramatiskās kopas statusā, kas jau drīzi vien nes Valmieras Strādnieku arodbiedrības teātra jauno vārdu. Karš. Valmiera ir bez teātra. Tā nevar būt, un entuziastu kopiņa noorganizējas jaunā trupā, kas nosaucas par Valmieras teātri. Iestudē latviešu klasiku. 1943. gadā ar R. Blaumaņa "Indrāniem" šeit iemēģina roku P. Lūcis. Karš beidzoties pilsētu ir sagrāvis drupās, pelnos, kā Feniksu atstādams neskartu pielūžnotu teātra namu. Teātra darbība sankcionējas 1944. gada 1. oktobrī ar nosaukumu LPSR Valmieras Dramatiskais teātris. Trupā pakāpeniski ieplūst jauni spēki, mākslinieciskā stūre Ž. Vīnkalna rokās liek rūpēties par jaunu skatuvju apgūšanu, lai paplašinātu darbibas loku. 1948. gadā Valmieras teātri ienāk režisore un teorētiķe A. Lācis. Politiski saasinātas izteiksmes un ideju cīņu kaujinieciska apliecinātāja. Aktieros netrūka neizpratnes, kā pašu "sociālistisko reālismu" piemērot praksē, taču režisores temperaments prot aizraut un pārliecināt. 1950. gadā A. Lācis kļūst par galveno režisori. Viņas dedzībā nelielais perifērijaš teātris nobriest mērķtiecīgā profesionālismā, savs noteiktais repertuārs veido īpašu seju — vēlēšanos iedarboties uz skatītāju kaismīgi, tieši viņu uzrunājot, kaut netrūka te reizumis arī lieka skajuma un ideju ruporisma. Izrādes jau tiek sniegtas vismaz uz 100 skatuvēm, izrāžu popularizēšanai režisore, kā mēdz teikt, "gāja tautā". Teātra entuziasti arvien sajūt un pārliecinās par sava darba nepieciešamību. No Jelgavas teātra 1952. gadā šeit otrreizēji ienāk P. Lūcis, pazistams kā režisors-psihologs. Aktieri iemīlas režisorā un viņa piedāvātajās lugās, viņa mākslas vienkāršībā, patiesībā, dabiskumā.

1953. gads — jaunu pārmaiņu gads. Likvidēts Jelgavas teātris. Tam jāapvienojas ar vidzemniekiem, rodas L. Paegles Valsts drāmas teātris, saplūstot divu mākslinieciski atšķirīgu principu kolektīviem. Ienākušie nobriedušie Jelgavas teātra profesionāļi jūtami ietekmēja valmieriešu atkal pārkārtotā teātra māksliniecisko līmeni, gandrīz katrai izrādei liekot kļūt par mākslas notikumu. Teātri valdīja nebijusi jaunrades rosme. Bija ienākuši tikpat kā ziedu laiki. Daudzsološi zīmē ainu kritika. Bet — 1957.

gadā — „..uzreiz saskatāmu iepriecinošu sezonas sniegumu nav, kaut arī tie bija gaidīti gaidāmi no šī talantīgā kolektīva.”

A. Lācis aiziet pensijā, un par teātra galveno režisoru 1957. gadā kļūst P. Lūcis. Viss darba smagums gulst uz viņu vienu pašu, kā palīgi nākamajos septiņos gados teātra skatuves darbojas veseli vienpadsmīt režisori. Pārlapojoši ik gadējos teātrim veltīto rakstu almanahus “Teātris un dzīve”, atsauce uz Valmieras teātri ir neiztrūkstoša, reizēm avansējoša, citviet: „..nevar bez bažām paitēt garām perifērijas teātriem. Šiem teātriem ir savs repertuārs, ir savs plāns, cik viņiem izrādes gadā jādod, mēs ar līdzjūtību runājam par viņu grūto darbu, jā, reizēm pat lepojamies, ka viņi tik varonīgi braukā no pilsētiņas uz pilsētiņu, no viena kultūras nama vai ciema kluba uz otru, nesdamī skatuves mākslu tautā. Patiešām viņu darbs prasa varonību, prasa spējas samierināties ar grūtajiem darba apstākļiem. ..Grūti šiem teātriem ko pārmest, grūti viņus pelt.”

Neskatoties ne uz ko, P. Lūcis turpina cīnīties par skaidrām, patiesām cilvēku attiecībām, liekot uzvarēt cilvēkam pašam savas vājības, aicinot uz savas garīgās pasaules modribu. Viņa māksla nemeklē pārsteigumus, vien spodrina sen zināmas patiesības no jauna. Un viņa izrādes tiek īpaši gaidītas pat vismazākajā Latvijas nostūrī, šo skatuvišu jau ir vismaz savs simtpiecdesmit. Visu milētais Zvejnieka dēls pamazām kļūst par Valmieras teātra Mitu un Leģendu. „..L. Paegles Valmieras drāmas teātris ir kļuvis par vienu no populārākajiem un vienu no visvairāk iemīļotajiem kolektīviem mūsu republikā. Cauru gadu braucot tālus ceļus, valmierieši kaut kā īpaši prot atvest skatītājiem siltumu un gaišumu, varētu pat teikt, — tādu kā mājigu mākslas baudījumu. ..Valmieras teātrim uzticas, jo tas allaž nāk ar patiesību, ar visu to dzīves krāsu sulīgumu, kas devīgi piemīt Pētera Lūča režijām.” (1966. gads) Bet arī te brieda jauna pretruna. Cieši turēdamies pie ierastā, teātris varēja apstāties savā mākslinieciskajā attīstībā. 1961. gadā notika kārtējā pārtapšana, pievienojoties īsu daiļrades brīdi pastāvējušajai Daugavpils teātra trupai. Nobrieda zināma uzskatu diferencēšanās saskarē ar dažādu režisoru atšķirīgajiem mākslinieciskajiem principiem. Vārda pilnā nozīmē ierastību izjauca O. Krodera ierašanās Valmieras teātri 1964. gadā. Šim režisoram bija sava noteikta mākslinieciskā programma, atbilstoši sabiedrībā izvirzītājiem progresīvākajiem mākslas kritērijiem. Mūsu paaudzei tas tapa zināms kā “problēmu izrāžu” stila teātris, kad simtiem skatītāju acu priekšā uz skatuves valdīja pats radišanas process, tēlu jūtas un domas dzima “šeit, šajā brīdī” aktieru atkailinātajās dvēselēs. Teātris iesniedzas jaunā augstākā kvalitātē. 1969. gadā teātri ienāk jauna režisore M. Ķimele, Maskavas teātra mākslas novatora A. Efrosa audzēkne, A. Lācis mazmeita. Viņas izrādes skan laikmetīgi, uzticīgi savai režisores tēmai — cilvēka izvēlei gara patieso vērtību priekšā. Skatuvi

skaits šim teātrim jau aizsniedzas līdz otrajam simtam, nav nostūra Latvijā, kurā nebūtu pabijis "teātrs uz riteņiem" no Valmieras. Pat Rīgā grūti iekļūt Valmieras teātra viesizrādēs, tās apvij skatītāju skaļie aplausi un sajūsmas oreols.

"..Tomēr skaidrs ir viens — pašreiz Valmieras teātrs pārdzīvo loti sarežģitu periodu. ..Kaut nu sajūsmas saucieni un kāada ap biljetēm viesizrādēs Rīgā nesamulsinātu Valmieras teātra režisoru un aktieru prātus." (1974. gads) Specīgo režijas trīsstūri negaidot satricina O. Kroders, pārņemdamas Liepājas teātra vadību 1974. gadā. Radošo procesu tālāk virzīt P. Lūcis un M. Ķimele turpina divatā, trešajam iestudējumam aicinot viesrežisorus, cerībā uz ierodošos palicēju. No Maskavas teātra institūta 1977. gadā ieradies izcilās pedagoģes M. Knēbeles audzēknis V. Maculēvičs izrādījās palicējs, raksturīgs ar savu mākslas pretiturēšanās spēku, daudzo mūsu dzīves negatīvo pušu šķērsgriezējs. Atšķirīgs rokraksts, kuram teātrs nav pašmērķis, bet līdzeklis politiskajā cīņā. P. Lūča rāmajā dzīves gudribā ir sakrājies daudz atziņu, arī tā, ka katra kolēga sasniegums būs arī viņa teātra sasniegums, šīs krasās mākslinieciskās atšķirības viņā tā arī nerēdzās traucējam. Tā teātra spēlēšanas dziņa šajā Ziemeļlatvijas pilsētā ir bijusi stiprāka par mainīgi virpuļojošo laiku, kura zobs mazpamazitēm iespēja sagrauzt veco valmieriešu saviesibas namu, un 1987. gadā tiek nospēlētas pēdējās atvadu izrādes, un vecais teātrs tiek nojaukts jauna uzcelšanai. "Valmieras teātrs, kas atrodas mājā ar sagrautu pavardu, faktiski bez pavarda, ..mūsu daudzu cieņu tas jau ir iemantojis, ..jo šis teātrs vienmēr bijis godīgs pret sevi un citiem, nekad nav uzdevis vēlamo par esošo, melnu par baltu un ar pašcieņu un klusu, sīkstu spēku nesis to krustu, ko tam labprātīgi uzlikusi teātra kā tautas garīgās dzīves veidotāja, teātra kā misijas apziņa, kura mūsdienās nav nemaz tik bieži sastopama." (1988. gads) Atdevusi savam pirmajam un vienigajam Valmieras teātrrim divdesmit gadus, M. Ķimele 1989. gadā aiziet no tā uz aktieru pedagoģiju. Kopš 1991. gada 8. marta teātri vairs nesauc L. Paegles vārdā, bet vienkārši — Valmieras drāmas teātrs. Jaunceļamajam namam spāru vainagu vēl piedzīvo P. Lūcis, kuru Mūžība aizsauc savā valstībā 1991. gada 22. jūlijā. Valmieras drāmas teātra Lielais cēliens ir noslēdzies. Atkal, kā daudzkārt, teātrs stāv citas nākotnes krustī... Katrs laiks atstāj savam laikam savu zīmi. Teātri spēlē ne jau vēsturei, bet šodienai, nākotnes vārdā vien vēl mazliet. Apstāšanās nav, ir tikai turpinājums. P. Lūcim labpatika nenogurstoši atgādināt, ka māksla ceļ tikai izredzētos, bet izredz tikai tos, kas tai kalpo ar visu sirdi. Un izredzēto Valmieras teātra cilvēku mūžos ir bijis daudz jo daudz. Lai paldies tiem, ne katra viegla, ne katra grezna, bet katra stipra Valmieras drāmas teātra gadugredzena ievilcejiem!